

КАЗКОВИЙ СХІД АГАТАНГЕЛА КРИМСЬКОГО

Пропонована читачеві збірка арабських народних казок має непросту долю. Доля ця пов'язана з іменем славетного нашого земляка поета й академіка-сходознавця Агатангела Юхимовича Кримського (1871–1942). Кримський досконало знав десятки мов — східних і західних, — проте ніколи те знання не залишалось виключно книжковим. Ще мій дід розповідав, як улітку на базарі у Звенигородці він неодноразово зустрічав літнього інтелігентного чоловіка з борідкою та в окулярах з круглими скельцями, який уважно прислухався до народної розмовної мови. Подеколи він запитував у селян значення окремих побутових слів, щось ретельно записував до свого нотатника. Особливо цікавився влучними українськими прислів'ями, дотепними виразами, анекдотами, оповідками.

Після закінчення Колегії Галагана жага до Сходу привела Кримського до Лазаревського інституту східних мов у Москві. З цим закладом пов'язано майже 30 років його активного науково-педагогічного життя (1889–1918). Там Кримський отримав ґрунтовний вишкіл орієнталіста, а пізніше став професором. Основними дисциплінами для нього були арабська філологія, іслам та арабська література. Крім того, він вивчив перську мову й літературу, а також турецьку мову та літературу (1889–1892). По закінченні курсів в інституті А. Кримський, не пориваючи з україністичними захопленнями, пройшов повний курс славістичних студій на історично-філологічному факультеті Московського університету (1892–1896).

Завершивши навчання в університеті, Кримський дістав від Лазаревського інституту дворічний грант, який використав для поїздки до

Бейрута (1896–1898), що дало йому можливість безпосередньо познайомитися зі східним життям та культурою. Потрапивши ще молодим у 1896 році на наукове стажування до Леванту (сучасні Ліван, Сирія та прилеглі арабські держави Середземномор'я), Кримський активно почав вивчати народно-розмовне мовлення.

За час викладання в Лазаревському інституті східних мов Кримський написав і видав цілу бібліотеку академічних підручників із філології та історії народів Близького Сходу. Серед них є праці про Коран, мусульманство, курси історії й літератури трьох головних близько-східних народів: арабів, персів і тюрків.

Загалом, життєвий, науковий і педагогічний шляхи А.Ю. Кримського можна розділити на два періоди: перший — московський, довший (29 років: 1889 — осінь 1918) і другий — київський, короткий (23 роки: після переїзду вченого восени 1918 р. до Києва). Перший період пов'язаний із Лазаревським інститутом східних мов, київська доба невіддільна від української Академії, у якій Кримський виконував керівні функції як неодмінний секретар (до 1928 р.) та як голова Першого (Історично-філологічного) відділу (до 1929 р.).

Назва першого періоду «московський» до певної міри є умовною оскільки Кримський, перебуваючи в Москві, залишався тісно пов'язаним із діячами української культури і літератури, писав художні твори, займався перекладами на українську мову. Формування його світогляду, наукових принципів та художньої творчості не можна відривати від сприятливого впливу видатних діячів культури Івана Франка та Лесі Українки і неможливо зрозуміти поза інтелектуальним середовищем української інтелігенції наприкінці ХІХ ст. та в передреволюційні роки.

У Москві А.Ю. Кримський став найяскравішим представником нової школи російського сходознавства на межі двох сторіч. У 1892 р. він блискуче закінчив курс спеціальних класів Лазаревського інституту східних мов із правом на чин Х класу. Такий диплом видавався тільки тим студентам, хто відмінно завершував повний курс, а представлені ними дипломні праці по одній зі східних мов одержували схвалення вченої ради Інституту. Праця А.Ю. Кримського називалася «Переклад і тлумачення філософського трактату Аль-Фарабі: головні питання філософії». Закінчивши додатково у 1896 р. історико-філологічний факультет Московського університету, А.Ю. Кримський отримав широкую історико-філологічну і спеціальну сходознавчу освіту, вирізнявся неосяжною науковою ерудицією і блискучим знанням східних та європейських мов. Природно, що саме йому як стипендіатові Лазаревського інституту було виділено кошти для стажування на Сході.

Звертає на себе увагу одна особливість наукового відрядження А. Кримського. Такі відомі сходознавці, як Болдирев, Петров і навіть учитель

І звелів султан, щоб не ворожив Асфур більш ніколи.
Прийшов Асфур додому, розповів дружині про все, що сталося, і почали вони жити в щасті й radoцax. Хай ошчасливить Бог життя усіх, хто це слухав!

РУВВАС ТА СОРОК РОЗБІЙНИКІВ

Було це за давніх часів. Зараз ми про все вам розкажемо, а тоді й спати ляжемо.

Жила собі жінка, в якої було три доньки. Пряли доньки пряжу, а мати ходила на базар і продавала її. Одного разу встала вона дуже рано й пішла на базар. Здалося їй, що вже настає день, бо надворі було зовсім видно. Йшла вона, йшла, аж поки дійшла до крамниці. Побачила Рувваса, продавця смажених баранячих голів, і спитала його:

— Дядечку, котра година?

Той відповів:

— Зараз тільки шоста година ночі¹, а видно так тому, що місяць світить. Чекаючи ранку, жінка розбалакалася з Руввасом. Нарешті той запитав її:

— Чи є у тебе доньки?

Вона відповіла:

— У мене їх аж три.

— Чи не хочеш видати одну з них за мене заміж? — запитав Руввас.

Вона погодилася, і Руввас дав їй п'ятсот золотих червінців. Жінка взяла гроші та й пішла собі додому.

Наступного дня вона привела доньку. Руввас відвів дівчину до кімнати, що була нагорі. Ввечері він піднявся до неї і спитав:

— Ти, мабуть, голодна? Піди лишень та принеси таріль, що на вікні.

Дівчина підвелася і принесла накритий таріль. Руввас звелів їй:

— Відкрий!

Вона зняла накривку, а на тарелі — людська голова. Закричала дівчина з жаху, а Руввас узяв шаблю й відтяв їй голову.

Наступного дня прийшла мати провідати доньку. Але Руввас сказав їй:

— Я не можу говорити з тобою!

— Чому? — здивувалась мати.

Він і каже їй:

¹ Не ранку, а саме ночі, за східним рахунком. — Прим. А. Кримського.

— Мій брат цілу ніч не давав мені спати. Усе кричав, щоб я віддав йому твою доньку. Приведи мені другу!

Жінка привела й другу доньку. Та Руввас зробив із нею те саме, що й з першою. А ще через день звелів привести й третю доньку, наймолодшу.

А наймолодша й здогадалася, що тут не все гаразд, що Руввас стратив її сестер. Вирішила вона бути обережною. А ввечері, коли Руввас підніс їй людську голову на тарелі, дівчина сказала, що дуже погано почуває себе, тож хай голова почекає до завтра. А сама вирішила тікати. Уночі вона вдала, ніби міцно спить. Тоді Руввас зійшов у підземелля, де його чекала ватага — сорок розбійників. А ще в підземеллі було повно награбованих скарбів.

Хитра дівчина вистежила, що Руввас разом із розбійниками подався на нічний промисел. Дівчина тим часом спустилася в підземелля. Тут вона почула раптом людський стогін. Не гаючи часу, почала шукати, звідки стогін долинає. Нарешті натрапила на колодязь. Нахилилась дівчина, щоб побачити нещасного, що стогнав, і спитала:

— Хто ти?

Знизу почулося:

— Я — царський син! Мене вкинули сюди розбійники.

Дівчина хутко розшукала мотузку і опустила в колодязь. По мотузку царевич видерся нагору й подякував своїй рятівниці.

Потім вони швиденько набрали повний мішок грошей, вийшли з підземелля й постукали в двері до сусіда. А той питається:

— Що вам треба в таку пізню годину?

Вони відповіли:

— Будь ласка, дай нам двох коней! Ми тобі добре заплатимо.

Дав їм сусід коней, і вони помчали верхи дорогою, яка вела до палацу, що належав батькові царевича.

А розбійник-чоловік, повернувшись додому, не застав там своєї нової дружини. Спустився він у підземелля й побачив, що немає там і царевича в колодязі. Помітив, що і грошей поменшало.

Не гаючи часу, Руввас сів на коня й помчав навздогін за втікачами. Трохи згодом ті завважили погоню і сховалися за велику скелю. Руввас доїхав до скелі й почав нишпорити скрізь, але втікачі мов крізь землю провалилися. Спересердя він почав пускати навмання стріли. Але й це нічого не дало. Так і повернувся лиходій додому ні з чим. Тоді царевич зі своєю визволителькою, побачивши, що небезпека минула, покинули схованку й мерщій дали в дорогу. Ступивши на рідну землю, царевич відразу надіслав батькові звістку, що скоро буде вдома. Ще й не дочитав цар синового листа, як уже були вишикувані двісті вояків та музик, щоб урочисто зустріти врятованого невільника.

і є мій чоловік». Бо як тільки скажеш таке, я щезну назавжди й більше ніколи не повернуся.

— Добре, — погодилася дружина.

Незабаром до кордонів царства підійшов зі своїм військом завойовник, щоб розпочати битву з царем.

Чоловік царівни, як годиться, надів обладунки і кинувся в бій. Жінки й кажуть царівні:

— От якби цей лицар та був твоїм чоловіком!

А царівна та те:

— Що ж мені діяти?

Другого дня було те саме. І третього дня те саме. А коли вороже військо втекло з поля бою, жінки загукали:

— От якби цей лицар та був твоїм чоловіком!

Тут царівна, забувши про свою обіцянку мовчати, похвалилася:

— А він і є мій чоловік.

Коли дивиться, а від нього й сліду не стало.

Засмутилася царівна, побудувала з горя лазню й оголосила, що кожен, хто розкаже їй казку, здобуде право митися в лазні безкоштовно, а чия казка найбільше їй сподобається, тому вона подарує лазню.

І почали приходити люди, розказувати царівні казки та митися в лазні.

Якось надумали помитися в тій лазні дві горянки. Пройшовши півдороги, вони сіли й почали радитись:

— Про що б нам розповісти царівні?

Думали-думали й раптом побачили перед собою накритий стіл, на ньому — повно наїдків, а довкола столу розставлено стільці.

Нараз прилетіла зграя птахів і почала сідати на озеро. Не встигли птахи сісти, як миттю обернулися красенями-хлопцями, які зайняли місця за столом. Прилетів і білий птах, пірнув у озеро й на очах у всіх обернувся чарівним юнаком. Він теж сів за стіл, вийняв із кишені яблуко і, розламавши його на три частини, сказав:

— Цей шматочок мені, цей — моїй двоюрідній сестрі, а цей — тій, яка спалила моє серце.

Не встиг він це сказати, як красені знов обернулися птахами, знялися й полетіли.

— Це і є найкраща казка, — вирішили дівчата.

І пішли собі далі. А коли дісталися до лазні, розповіли царівні все, свідками чого їм довелося бути. Царівна й просить їх:

— Відведіть мене на те місце!

Дівчата виконали її прохання. Сіла царівна спочити, коли бачить: летять птахи. Опустилися вони на озеро і, перетворившись на чудових

юнаків, сіли до столу. Як тільки юнак розділив яблуко на три частини, царівна обхопила його шию руками. Глянув він на неї й питає:

— Що тобі треба від мене?

— Я хочу, щоб ти взяв мене з собою, — відповіла вона.

— Гарзд, — погодився він і, посадовивши її собі на спину, полетів.

Незабаром вони дісталися до рідних країв і стали жити в мирі та згоді.

ЗМІСТ

Казковий Схід Агатангела Кримського. <i>В. Рибалкін</i>	5
Казка про Садика	21
Учений шейх	23
Дбай про кінець діла	24
Сліпці	29
Казка про горбаня	33
Пиріжок, начинений чарівним зіллям	37
Розумна царівна й відьма	39
Дівчинка й четверо джинів	40
Про козу, сімох козенят та відьму	42
Гранатове зернятко на золотій тарілці	44
Царевич, його шуряки-джини, зачаровані троянди і донька жовтого царя	48
Одруження царевича з кішкою	53
Три сестри	56
Заплаче красуня — дощ іде, засміється — сонце сяє, вмиється — золото зі щік котиться	61
Про почорнілого царя та трьох царевичів	63
Царівна та отруйний гребінь	74
Гасан, зачарований між семи морів	76
Про Вранішню Зорю й підземний хід до царевича	79
Зарозумілий цар і вигнана донька	83
Про звіздаря Асфура-«горобця» та його дружину «сарану»	85
Руввас та сорок розбійників	91
Про купця Наамена та двох його синів	95
Столяр і нечесний золотар	98
Лев, змія і невдячний золотар	99
Вигнана мати	103
Поневіряння царевича	105
Про еміра, що вбив на полюванні свого сина	107
Як дружина втішала чоловіка	108
Улюблений хлопчик-мамлюк	109
Як жінка закохалася в дервіша Дандаша, що виявився еміром	112
Шейх і благочестивий злодій	114

Як мусульманський суд виправдав хлопчика-християнина	116
Піп і дурні приятелі	116
Недоумкувата дружина	123
Простакувате подружжя і доброзичлива ящірка	125
Манірниця з мушкою на обличчі	128
Риба в кавунах.	129
Про сімох сплячих юнаків ефеських	131
Чоловік на дереві.	139
Бідняк і десятеро сліпців	140
Хитрунка.	142
Як шейх навчав ведмедя грамоти	147
Вагітний емір	149
Смерть кривоприсяжника	150
Затята бабуся на сповіді	152
Дроворуб та ящірка.	153
Свекруха й три невістки	155
Прялі та султаненко Найсен	157
Похорон мусульманського собаки.	160
Христос і трое братів	161
Злодій денний і злодій нічний.	165
Семеро вигнаних дружин.	170
Плаксії на кораблі	175
Як конюх стеріг коня	176
Побрехач	177
Як учень змагався з учителем	178
Яке коріння, таке й насіння.	179
Чия картина краща?	182
Мішок волоцюги.	182
Бедуїни та варені перли.	185
Пригоди незвичайного дзбана	187
Сайданайська зцілителька.	188
Краса у розумі.	190
Осел чи корова.	192
Осляча голова.	193